

Muhadarat Romanında Eril Tahakküm Altında Kadınların Beden Algısı

DOÇ. DR. HİLAL AKÇA*

Öz

İlk kadın romancı Fatma Aliye Hanım, eserleriyle öncü nitelik taşıyan bir yazardır. Romanlarında kadınların ataerkil düzende yaşadığı sorunlara değinen yazar, yarattığı kadın kahramanlarla bu sorunları farklı örneklerle gözler önüne serer. Bu çalışmada Fatma Aliye'nin *Muhadarat*¹ romanındaki kadın kahramanların ataerkil düzende bedenlerine ve ruhlarına uygulanan istismar, şiddet, dayatma, dışlanma ve ötekileştirme gibi durumlar karşısındaki tavırları karşılaştırmalı olarak incelenip değerlendirilecektir. Kadın bedeninin özgürleşmesi, kökleri tarih öncesine kadar uzanan uzun, yorucu ve bilinçli bir mücadele sürecinin sonucudur. Uzun süren bu mücadelede kadının, daima ikincil bir varlık olma durumundan kurtuluşu ancak içinde bulunduğu ataerkil düzene karşı bilinçlenmesiyle mümkün olmuştur. Ataerkil düzende kadın bedeni ve ruhuyla daima toplumsal yapının gerekliliklerine göre şekillenmek zorundadır. Erkeği ayrıcalıklı kılarak geçerli olmayan yaptırımlar, dayatmalar, bu düzende kadının hem bedenine hem de ruhuna kolaylıkla uygulanmıştır. Bunun için de kadın, ikinci ya da öteki cinsiyet olarak görülmüştür ve bu varlığını çoğunlukla sürdürmektedir. Böyle bir durum içinde olan kadın, bedenini ve ruhunu eril gücün tahakkümünün bir parçası olarak görür ve derin kaygılarla kendisini konumlandırmaya çalışır. *Muhadarat* romanında da Fazıla, Calibe, Münevver Hanım ve Reftar üzerinden örneklenen ve zamanla mahkûmiyete dönüşen bu kaygılı hâl, kadın için dışına çıkılmasına mümkün olmayan bir kısır döngüye neden olur. Kadın, bu döngünün dışına çıkmaya çalıştığı anda ise derin şiddet ve kırılmalarla karşı karşıya kalarak bedenine uygulanan yaptırımları farklı yollarla aşmak zorunda kalır.

Anahtar sözcükler: Beden, kadın bedeni, ataerkillik, şiddet, *Muhadarat*

WOMEN'S BODY PERCEPTION UNDER MASCULINE DOMINATION IN THE NOVEL MUHADARAT

Abstract

Fatma Aliye Hanım, the first female novelist, is a pioneering writer with her works. The author touches upon the problems that women face in the patriarchal order in her novels, and reveals these problems with different examples through the female heroes she creates. In this study the attitudes of the female heroes in Fatma Aliye's novel *Muhadarat* against situations such as abuse, violence, imposition, exclusion and marginalization applied to their bodies and souls in the patriarchal system

* Erciyes Ün. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: hakca@erciyes.edu.tr, Orcid: 0000-0003-3518-7306.

¹ Fatma Aliye (1996). *Muhadarat*. (Haz. Emel Aşa), İstanbul: Enderun Kitapevi. (Metinde geçen sayfa numaraları eserin bu baskısına aittir. Kısaltması: M)

will be comparatively examined and evaluated. The liberation of the female body is the result of a long, tiring and conscious struggle whose roots go back to prehistory. In this long-lasting struggle, women's liberation from the situation of being a secondary entity was only possible by becoming conscious of the patriarchal order they were in. In the patriarchal order, women always have to shape their body and soul according to the requirements of the social structure. Sanctions and impositions that were not applied by privileging men were easily applied to both the body and soul of women in this system. For this reason, women have been seen as the second or other gender, and this often continues to exist. A woman in such a situation sees her body and soul as a part of the domination of masculine power and tries to position herself with deep concerns. This anxious state, which is exemplified through Fazila, Calibe, Münevver Hanım and Reftar in the novel *Muhadarat* and turns into condemnation over time, causes a vicious circle for the woman that is impossible to escape. When a woman tries to get out of this cycle, she faces deep violence and fractures and tries to overcome the sanctions imposed on her body in different ways.

Keywords: body, female body, patriarchy, violence, *Muhadarat*

GİRİŞ

Ataerkil düzende kadının ikinci cins ve aşağı konumda görülmesi onun bedenine sansür, şiddet ve istismar uygulanmasına neden olur. Erkeğin mülkiyet fikriyle yaklaştığı kadın ve bedeni bir nesne durumuna çekilerek değersizleştirilir. Kadın edebiyatı çalışmalarının ana eksenini oluşturan toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayanan incelemeler; çoğunlukla edebî eserlerde kadınlara uygulanan bu istismarı, onların bedenlerine ve ruhlarına dayatılan örtük ve açık şiddeti ortaya koymaya çalışırlar. Başta romanlar olmak üzere kurgusal eserlerin çoğu, eril zihniyetin ve tahakkümün kalemleri olduğu için kadınlar genellikle bu eserlerde kendi dışı dünyalarından ve doğalarından uzakta ev ve oda içi tasvirlerle okuyucu karşısına çıkarlar. Kadınların büyük ölçüde bedenleriyle var oldukları eril zihniyetin ürünü olan bu eserlerde, onların ruhu, zekâsı, gücü, arzusu ve gerçekleşmemiş hayalleri görmezden gelinir. Bu bağlamda var olan kadın yazarlar da genellikle kalemlerinde eril bir dil kullanmak zorunda kalmışlardır. İlk kadın romancı olarak bilinen Fatma Aliye Hanım, Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı olması, ağabeyi Sedat Bey'e evde verilen eğitimlere iştirak etmesi ve en önemlisi kendisini geliştirmek için her türlü fırsatı değerlendirme yetisine sahip olması sebebiyle örnek bir kadın yazardır. Yaşadığı dönemde kadınlara biçilen rollere karşı farkındalık geliştiren Fatma Aliye, romanlarında kurguladığı kadın karakterlerle fikirlerini ortaya koyar. Canbaz'a göre "Osmanlıdaki kadın sorununun farkında olan Fatma Aliye Hanım, çözümün

Fatma Aliye Hanım

kadın ve erkeklerin birlikte çalışmalarına bağlı olduğunu düşünmekte ve kadın ve erkek tartışmalarının bir çatışmaya dönüşmesinden endişe etmektedir." (2004, s.104) Bu nedenle yazar romanlarında feminist tavır sergilemekten ziyade genellikle evlilik, aile, aşk ekseninde kadın sorunlarına değinir. Romanlarının merkezinde yer alan kadın kahramanlara bakıldığında bu sorunlara genel olarak onların bedenlerine uygulanan dayatmalar ve ötekileştirmeler üzerinden yer verdiği görülür. Bu dayatma ve ötekileştirmelere örneklem oluşturan *Muhadarat* romanının kadın kahramanları eril zihniyet tarafından belirlenen yaşam şekillerini farklı yollarla aşmaya çalışmış; derin şiddet ve kırılmalarla karşı karşıya kalarak bedenine uygulanan yaptırımların yarattığı travmalar yüzünden ağır bedeller ödemişlerdir. Fatma Aliye bu romanda, "isyan-boyun eğiş/itaat arasında sıkışan kadının özgürlük arayışına Türk-İslam anlayışı çerçevesinden yaklaşır. Romanın başkışisi ve Fatma Aliye'nin ideal kadın tipi olan Fazıla, toplumsal normlar, yerleşik ve yanlış değer yargıları ile kuşatılmış bir kadındır." (Eliuz 2007, s.623) Bu açıdan değerlendirildiğinde Fatma Aliye'nin *Muhadarat* romanı eril tahakküm altında kadın bedenine uygulanan açık ve örtük şiddeti ortaya koyan önemli bir eserdir. Ancak eserin yazıldığı dönemin bir getirisi olarak romanda beden algısı "iyilik ve kötülük" ekseninde ödül ve ceza yöntemiyle verilmiştir. Çalışmada, romanda aile içindeki ilişkilerin şekillenmesinde geleneksel hayatın dayatmalarının rolü sorgulanıp "kadın bedeninin" ataerkil zihniyetin yaptırımları sonucunda yaşadığı trajik travmalar ortaya çıkarılacaktır. Bu nedenle öncelikle beden daha sonra da ataerkil düzende kadın bedenine uygulanan sansürler hakkında bilgi verilecektir.

Beden Nedir?

Antropoloji, sosyoloji, psikoloji, felsefe başta olmak üzere pek çok sosyal bilim sahasında insanın dünya üzerindeki varlığı, görünümü, değeri çoğu zaman bedenle ölçülür. Bu nedenle beden sadece fiziksel özelliklerin yansıması değildir. Beden aynı zamanda tarihi, kültürü, dini, inancı, siyasi ve sosyal düzeni içinde barındıran çok katmanlı bir yapıya sahiptir ve toplumsal düzlemde insan belleğinin izlerini taşıyan en önemli göstergelerden biridir. Bu bakımdan beden, tarihin her döneminde yaşanan çevreye, kültüre, inanca göre farklı değerlendirilir. Biyolojik, fizyolojik ve psikolojik açılımlara sahip olan bedene ait bütün unsurlar ve davranış kalıpları yaşanan çağ ve dönemi yansıtmada bir ayna görevi üstlenir: "Antik dönemde beden algısı sadece estetik görünüşe odaklanır; güç ve cesaret sembolü olarak görülür. Orta Çağ'da ise ruh ile beden arasındaki ilişki ön planda tutulur. Bu dönemde beden bir 'yük'tür; nefsi terbiye etmek için bedene eziyet çektirilir. Günahkâr beden, şeytanın mekânıdır ve ona uygulanan eziyet ve işkencelerle arındırılacağına inanılır." (Özer 2019, s. 3-4) Bu değerlendirmeye göre Orta Çağ'da bedene bakış açısında din ve inanç ögesi ağır basar ve bedenin isteklerinden ruhun istekleri adına vazgeçilmesi gerekir. Ancak daha sonraki dönemlerde bedenin serbest bırakılmaya çalışıldığı hissedilir. Fakat "bedenin özgürleşmesi ilgi nesnesi olarak görülmesine yol açar ve bedenle ilişkilendirilen her şey hem olumlu hem de olumsuzdur." (İnceoğlu & Kar 2016, s. 80) Butler'e göre ise beden edilgen bir ortam, birtakım kültürel anlamların dışsal bir biçimde birbirine bağlandığı bir varlık ya da doğal bir töz değildir. Bu bakış açısı, bedeni ruhun ya da maddi olmayan bir istemin aracı olarak düşünmeyi reddeder (Butler'den aktaran Direk 2021, s. 83).

“Beden ölümlülük, yaralanabilirlik, faillik belirtir: Tenimiz ve etimiz bizi başkalarının bakışına olduğu gibi dokunuşuna ve şiddetine de maruz bırakır; bedenlerimiz ise bizi bütün bunların faili ve aracı olma tehlikesine sokar. Kendi bedenlerimiz üzerinde hak sahibi olmak için mücadele etsek de, uğrunda mücadele ettiğimiz bedenler hiçbir zaman tam anlamıyla sadece bize ait değildir. Bedenin değişmez bir kamusal boyutu vardır. Kamusal alanda toplumsal bir fenomen olarak kurulan bedenim benimdir ve benim değildir. Daha baştan ötekilerin dünyasına teslim edilen bedenim başkalarının izini taşır, toplumsal yaşamın potasında şekillenmiştir.” (Butler 2005, s.41)

Bedenin yapılanmasında dönemle beraber iktidar/otorite ile beden arasındaki ilişkiyi de ele almak gerekir: “İktidar kavramı siyasi yapıların ya da devletin yönetilmesinin, politik anlamda tabi kılınmanın dışında aile grubu bireylerin diğer bireyler üzerinde ‘eylemde bulunma hakkı’ manasındadır.” Bu bağlamda düşünüldüğünde “iktidarın aracı olarak görülen şiddet” beden üzerinde işkenceler uygular, tahrip eder ya da tüm olanaklara kapıyı kapatır (Küntay 2016, s. 25)

Kadın Bedeninin Reddi ve İstismarı

Ataerkil düzende kadın ve erkeğin bedeni eşit haklara sahip değildir: “Ataerkil toplumun dili, kadınları çeşitli biçimlerde nesneleştirerek ve işaretleştirerek erkek öznenin kuruluşunun araçları yapmış, dilin öznesi olma sürecini kadınlar için sorunlu kılmıştır.” (Irzık&Parla 2017, s. 8).

“Ataerkil toplumsal cinsiyet rejimleri, kadınların alta sıralanması ve baskılanması, kendilerine dair tanım ve söylemleri geliştirmelerinin kısıtlanmasıyla yakından ilgilidir. Öteleme, ezme ve susturma, ancak yok sayma ve görmezden gelmeyle, başka bir deyişle, saklama ve görünmezleştirmeyle yapılır. Yani ataerkil yapılarda kadınların, kadınların bedenlerinin ve bedenden ayrı düşünemeyeceğimiz emeklerinin görünmezleşmesi, saklanması temel bir pratiktir.” (Topcuoğlu 2010, s.108)

Bu bağlamda kadının ikincil konumu, onun hem bedenini hem de ruhunu değersizleştirir. Bu düzende aşağılanan, istismar edilen, üremek için bir araç olarak görülen kadın bedeni, sürekli denetim altındadır: “Kadınlar, erkeklerin olmadığı bir biçimde, bedenleriyle belirlenirler ve dolayısıyla biyolojik olarak aşağı konumda olmaya mahkûm kabul edilirler.” (Berkay 2015, s. 14) Kadın, ergenlik dönemine girdiğinde dişiliğinin belirginleşmesiyle bu mahkûmiyeti başlar. Çünkü kadının bedeni, tarihin her döneminde gizemli, büyümlü bir cezbe merkezi olarak görülür ve eril güç tarafından korunmaya muhtaç olduğu bilgisi aktarılır: “Kadınlığı oluşturan ilk payda, bedendir ve bundan dolayı tarihin hemen her kesitinde kadın erkeğe bağımlı kalmıştır.” (Kaylı 2011, s. 61) Kadının bedenine uygulanan bu sansür, öncelikle ebeveynleri tarafından gerçekleştirilir. Özellikle toplumsal baskı nedeniyle “anne” kızına birtakım müdahalelerde bulunur. Annenin baba/otorite üzerinden kurduğu bu örtük ya da açık yönlendirmeler kadının bedenini tanımasını ve kabullenmesini zorlaştırır. Erkek çocuğa tanınan imtiyazlar, bir genç kızın kendi bedenini reddetmesine hatta erkek evlat olarak dünyaya neden gelmediğini sorgulamasına neden olur. Ailede başlayan bu ötekileştirme süreciyle kadın; ergenlik, evlilik, menopoz gibi bedeninin dönüşüm geçirdiği her aşamada kendi bedenini reddederek yoğun düşüşler ve kırılmalar yaşar çünkü “kadın evreni; dil, beden, yaş, sağlık, güzellik, annelik ve en önemlisi de doğa ve kültür açısından erkeğin dünyasından farklıdır. Kadın erkeğiyle kıyaslandığında farklı bedensel aşamalardan geçer.” (Cheviron 2016, s. 139)

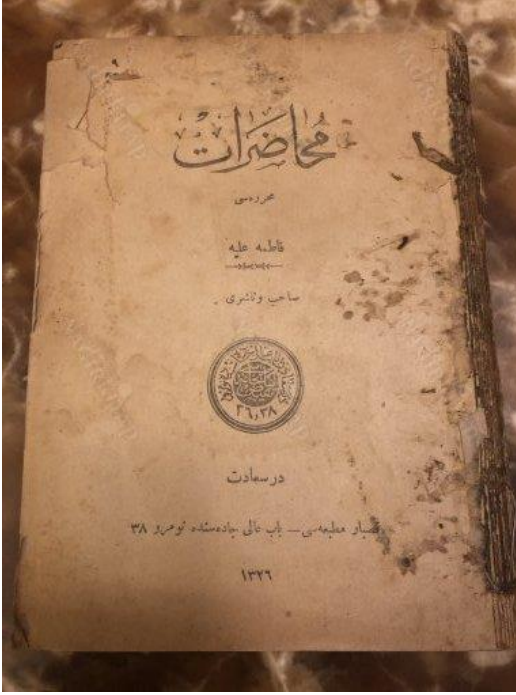
“Sanki kadınlık “ufalmak” sanatıyla ölçülürmüşçesine (Berberice’de dişi kelimeler, küçültme sıfatıyla gösterilir), kadınlar bir tür *görünmez hapis* içerisine kapatılmıştır (başörtüsü bunun sadece görünen kısmıdır); bu kuşatma onların bedensel hareketleri ve yer değiştirmeleri için ayrılan alanı kısıtlar, buna mukabil erkekler bedenleriyle daha fazla mekân kaplar, özellikle de kamusal alanlarda. Bu sembolik hapis pratik olarak kıyafetle sağlanır; eski zamanlarda daha da belirgin olduğu üzere, kıyafet, bir yandan bedeni saklarken, diğer yandan da onu sürekli olarak terbiyeye çağırır.” (Bourdieu 2002, s. 43)

Kadının dönüşüm geçirdiği bu süreçlerde ailesi ve toplum tarafından çoğunlukla yalnızlaştırıldığı ve dışlandığı görülür. Bu nedenle Kaylı’ya göre aslında “beden, kadın için edilgin bir yüküdür; gebelik kadının tek başına oynadığı bir dram olarak kadının kendisine yabancılaşmasıdır. Ayrıca kadın, erkeğin kurduğu, yalnızca erkeğe özne olma koşulları tanındığı bir dünyada hiçbir zaman özne/belirleyen olamamıştır. Evlilik, annelik, çocuk büyütme, hizmet gibi alanlar, kadınlar için yegâne varoluşsal alanlar olarak tasarlandığı için kadınlar aşkınlıktan alıkonulmuştur. Ataerkil kurumların diğer tüm dinamikleri, erkekleri aşkınlığa yönelttiği için kadınlara verili alanlarda tekrara dayalı tekdüze bir yaşam sunulmuştur.” (2011, s. 21). Kadının beden ve ruhen en çok desteğe ihtiyaç duyduğu bu dönemlerde yaşadığı ötekileştirme onu derinden sarsar. Çünkü kadın ergenlik ve gebelik döneminde belirginleşen, menopozda ise çirkinleşen beden hatlarını kıyafetleriyle kapatmaya kendisini zorunlu hisseder.

Eril Tahakküm Altında Kadın Bedenine Uygulanan Sembolik Şiddet

Kadınların her manada fiziksel ve psikolojik boyutta maruz kaldıkları şiddet “onları kısıtlı bir yaşama ve değersizleşmiş bir bedene hapseder. Çocukluklarından başlayarak mekân ve zaman kısıtlamalarını aşmaya çalışan kadın, bir terbiye ve yola getirme aracı olarak şiddetle yüz yüze geldiğinde kendilik algısını ve bedenine ne olduğunu düşünmek zorunda kalır. Denetim altına alınmış, uysal, sindirilmiş kadın bedenleri zamanla değersizlik duygusu yaşamaya başlar.” (Kümbetoğlu 2016, s. 45) Kadın bedeni üzerine kurulan baskılar ve denetim onun sadece bedenini değil aynı zamanda ruhunun da esir alınmasına sebep olur çünkü otorite/iktidar da bu durumu destekler: “Kadın erkek ilişkisi bir köle-efendi yapısı taşımadığı hâlde, cinsiyet farkının erkekler tarafından anlamlandırılması, kadının mutlak başka olarak kurulması, kadınları içkinlik âlemine mahkûm etmiştir.” (Direk 2018, s. 16-17) Bourdieu’ya göre eril tahakküm, tam anlamıyla hayata geçebilmek için tüm şartları ataerkil düzende bir arada bulur. Bu durum, erkeklere evrensel olarak atfedilen ve onlara en iyi kısmı ayıran toplumsal ve biyolojik üretme ve üremenin cinsel işbölümünden kaynaklanır. Bu nedenle eril imtiyaz bir tuzaktır; erkeklerin her koşulda erkekliğini ispatlamak için aşırıya kaçan gerilim ve çekişme yaratmasına sebep olur. Erkek bu “sembolik gücü” ona sınırsız imtiyazla sunan ve kadını “ikinci cinsiyet” konumuna çeken eril zihniyetten alır: “Sembolik güç doğrudan bedenler üzerinde ve herhangi bir fiziksel kuvvet olmadan uygulanan büyü bir güç biçimidir; ona maruz kalanların katkısı olmaksızın hayata geçirilemez ve onların bu güce maruz kalmalarının sebebi de onu bu şekilde inşa etmiş olmalarıdır. Tüm görünüm, buyruklar, imalar, cazibeler, tehditler, sitemler ve düzenler ‘hipnotik güçleri’ bu pratikten devşirirler.” (Bourdieu 2002, s. 49-67)

Ataerkil Düzendeki Kendi Bedenini Kurban Seçen Fazıla

Fatma Aliye'nin *Muhadarat* romanında ana kahraman Fazıla'dır. Romanda bu kadın kahraman ataerkil düzendeki kadın kimliğine yüklenen görevlerin farkında, oldukça ahlaklı niteliklere sahip bir genç kızdır. Bu nedenle "övülecek ahlak ve ulvi faziletin somut örneği" şeklinde tanımlanan Fazıla, yaşına göre olgun, ince fikirli ve en önemlisi "aile" kavramının bilincindedir. Bu bağlamda ahlaklı, eğitilmiş, faziletli, ideal bir genç kız örneği sergileyerek okuyucu düzleminde geleneksel aile yapısının gereklerini yerine getirmek üzere hazırlanmış bir kadın bedenini ve ruhunu bünyesinde somutlar. Aslında ataerkil düzenin eril söylemlerine itaat etmek için kurgulanmış bu kadın bedeni, oldukça zorlu sınavlardan geçerek büyük bedeller öder. Roman bir taraftan bir genç kızın kadına dönüşme serüvenini hissettirirken diğer taraftan kadının bedenine uygulanan baskıyı, şiddeti,

sömürüyü ve istismarı gözler önüne serer. Bir düğün evi sahnesiyle başlayan romanda, kadınların abartılı kıyafetlerle evli ve bekâr olma durumlarının imlendiği görülür: "Modaya muvafık giyinen familyalardan bir müteahhil kadın ile bir kız elbiselerinden ve saçlarının nizamından anlaşılır." (M., s. 30-31) Romanın daha ilk sahnesinden kadınların sosyal düzenden mahrum, ev ya da oda içi bir hayat sürmek için var olduklarını fark edilir. Bütün kadınların birbirlerinin kusurunu görmek için bir araya geldiği bu garip düğün evi faslı, çoğu genç kızın bedenini kendisine talip olacak bir koca adayının annesine sunmak için katıldığı bir toplantıdır: "Oğul evlendirmek isteyenler birçok kızları birden görüp içinden istediğini beğenmek için düğüne gelirler. Seçip seçip de istediğini beğenirler. Beğenirler ama bakalım beğendiğini de ona verirler mi?" (M., s. 30) Kadınların güzelliklerini gösterişli kıyafetler ve takılarla ön olana çıkardıkları bu tür eğlenceler, kadınların ataerkil düzendeki nasıl basite indirgenip gönüllü bir mahkûmiyete sürüklendiklerini gözler önüne serer.

Romanın ana kahramanı Fazıla'nın en büyük kaybı öz annesinin yitimiyle başlar (Akça 2022: 150). Fazıla'nın annesinin ölümüyle kardeşi Şefik'in tüm sorumluluğunun üstüne kalması ve babasının kendisinden oldukça genç ve güzel bir kadınla evlenmesi onun bütün hayatını değiştirir. Babasının kahraman kızı durumundan Calibe'nin gelmesiyle "kurban" durumuna çekilen Fazıla, üvey annesinin bütün oyunlarını, yalanlarını ve iftiralarını ortaya çıkarma imkânına sahipken babasının üzülmemesi için hep susmak zorunda kalır: "-Her şeye sükût ediyorum. Her emre itaat ediyorum. Her hakarete boyun eğiyorum. Fakat iş o çocuğa gelince kahraman kesiliyorum. Onun terbiyesini ihlal edecek müdahelâtle gürüşüyorum. (M., s.25) Fazıla'nın bedeninde ilk kırılmalar boyun eğmek, itaat etmek, içe çekilmek ve susmak zorunda olmakla başlar. Üvey annesinin onun bedeni üzerinde kurduğu baskıyı ve şiddeti kader olarak kabullenip aile birliğinin bozulmasını istemeyen Fazıla, bütün acıları babasının haysiyetini korumak için çeker. Çünkü ataerkil düzendeki

“Kadınlar başkaları için var olan kişilerdir. Kendileri adeta yoktur; onların çocukları, eşleri, anne babaları her zaman kendilerinden önce gelmektedir. Anne ve eş olarak yükümlülükleri onları ‘diğerleri için var olan’ durumuna getirmektedir.” (Kümbetoğlu 2016, s. 53) Fazıla da hem bir anne gibi bakımını üstlendiği kardeşi Şefik hem de üvey annesinin parmağında oynattığı babası için kendi bedenini ve ruhunu feda eder. Erkek egemen dünyanın gerekliliği olarak fedakârlık yapmak bir görev gibi kadın bedenine yüklenir ve bu nedenle Fazıla, kendisine yüklenen sorumlulukları yadırgamaz. Dişilliliğinin henüz yeşermeye başladığı bir çağda “annelik” görevi üstlenmek Fazıla’ya ağır gelse de o kardeşi için kendisini “kahraman” rolünde görür ve üvey annesinin gelişiyle zindana dönüşen konakta yaşamını sürdürmeye çalışır. Fazıla için geleneksel düzende sığınabileceği tek yer olan evi, hem bedensel hem de ruhsal açıdan onun için en tehlikeli ve tekinsiz mekân haline gelir: “Ev ve ailenin barınak, güven ve koruma hissi verebilecek birincil ortam olması gerekirken, insanın öz evinde, en yakını bildikleri tarafından saldırıya, şiddete maruz kalması, ruhunda ve yüreğinde onarılmaz yaralar açar.” (Navaro 2018, s. 143)

Fazıla bu süreçte annesinin ölümüyle hem yuvasını hem de babasını kaybeder. Oysa bir kız çocuğu için babası her zaman onu koruyan ve kollayan bir sığınak gibidir: “Arketip olarak baba, hem ailede hem de toplumda düzen, otorite ve güç duygusunu yansıtır. Babanın bu arketipik özellikleri ona bir görkem katarak kahraman statüsüne yükseltir.” (Murdock 2000, s. 87-88) Fazıla’nın babası Sai Efendi, oldukça varlıklı, dürüst ve ahlaklı bir adamdır. Fazıla aslında babasının kızıdır ve onun güvenini bir gün kaybedeceğini hiç aklına getirmez. Sai Efendi de kızına düşkün, ona karşı merhametli ve hassas bir babadır. Karısını ilk kaybettiğinde evliliği düşünmez ve o zaman henüz sekiz yaşında olan kızı Fazıla’nın ileride evin idaresini üzerine alacağına inanır. Ancak bu kararını sürdürmekte başta kendisi zorlanır çünkü ataerkil düzen erkeğe ev içinde herhangi bir sorumluluk vermediği için Sai Efendi bir çocuk gibi bakıma ihtiyaç duyar. Sai Efendi’nin evlenmeye karar vermesinin sebebi; çocukları için görünse de genç ve güzel bir kadını tercih etmesi eril özelliklerine yenik düştüğünü gösterir. Üvey annenin eve gelişiyle ilk önce Sai Efendi sonra da cariyeye ve hizmetliler Fazıla’ya karşı olumsuz tavır alır. Özellikle Fazıla’nın cariyeliğini yapan Reftar, Calibe’nin oyunlarının ve iftiralarının planlayıcısı ve yardımcısı konumundadır. Fazıla’nın konaktaki varlığı kıskanç üvey annesini rahatsız eder; o da çareyi komşuları Münevver Hanım’ın oğlu Mukaddem’le evlenerek kardeşini de yanına almakta bulur çünkü ataerkil düzen ona başka bir olanak tanımaz. Bu bağlamda kadının sadece bedeniyle var olması, evlilik dışında kurtuluşunun olmaması onun “ikinci cinsiyet” oluşunun en önemli göstergelerinden birisidir. Ancak Fazıla’nın Mukaddem’le evlenerek konaktan kurtulma düşüncesi, Calibe’nin işine gelmez çünkü amacı ondan tamamıyla kurtulmaktır. Türlü oyunlarla Mukaddem ve Fazıla’yı ayıran Calibe, amacına ulaşır. Mukaddem’in masum olduğuna inanan Fazıla, konakta yaşadığı tüm işkence ve zulümleri geride bırakıp kaçma imkânı varken babasına bu acıyı yaşatmaya gönlü razı olmadığı için bedeninin ve ruhunun ihtiyaç duyduğu arzularından vazgeçer. Çünkü Beauvoir’a göre ataerkil düzende “kadın bedeni bir özelliğin ışıldaması olarak değil, kendi içkinliğine gömülmüş bir şey olarak kavranır; bu bedenin dünyanın geri kalanına gönderme yapmaması, kendinden başka bir şey vaat etmemesi gerekir. Onun arzuyu durdurması gerekir.” (2019, s. 192) Ancak Fazıla’nın her şeyden vazgeçmesi üvey annesi için yeterli değildir. Calibe, ondan bütünüyle kurtularak konağın kendisine kalmasını ve Süha’yla olan ilişkisinin sorunsuz şekilde sürmesini ister. Bu nedenle son kozu da Fazıla’yla

Mukaddem'in kaçarak evleneceğine dair kurguladığı oyundur. Sai Efendi planlanan bu oyuna inanarak Fazıla'yı herkesin içinde döver ve küçük düşürür:

"-Herkesin namusu şakaya gelir mi sanıyorsun hain ve rezil karı! deyince, gayrı Sâi Efendi tahammülü tüketip kızının üzerine yürüdü. Saçının uzun örgüsünü koluna dolayıp, Fâzıla'nın rast gelen yerine tokat ve yumruk indirmeğe başladı ki bir yerine hatâ geldiğini istemediği evlâdını adamcağızın bu suretle kıyasıya dövmesi canlar dayanmaz bir haldi. Câlibe bu manzarayı kemal-i lezzetle seyreylemekteydi. Cariyeler Efendi'nin hiddetine karşı gelemediklerinden hiç biri kurtarmağa gelmiyordu. Şu hali görmekte olan Şefik o âna kadar kendisini himaye eylemiş olan ablasını himaye etmek üzere ortaya atıldı. Kahraman yavrucak ablasının öyle şiddetli dayak yemesini seyre tahammül edemedi. Arslan gibi kükreyip onun önüne geçti ve kendini ona siper etti." (M., s.153-154)

Fazıla'nın babasından yediği dayak üvey annesini memnun ederken diğerleri babayı evin efendisi olarak gördükleri için genç bir kızın gözlerinin önünde dövülmesine müdahale edemezler. Kıyafetleri yırtılan ve kolu incinen Fazıla, yaşadığı utanç sonrası günlerce kendine gelemmez. Fazıla'nın hiçbir suçu yokken yaşadığı bu olay, konaktaki herkes tarafından normal karşılanır: "Erkeğin kadına şiddet uygulaması, kadın ve erkeğin içinde yetiştiği ataerkil cinsiyet rejimine bağlıdır. Ataerkil insanların doğuştan getirdikleri cins farklılıklarını doğal/kültürel ayırımlarına oturtur. Erkek üstünlüğünü doğadan erkeğe bahşedilen bir özellik olarak yansıtır. Bu nedenle erkeğin hane içindeki üstün konumu şiddetin 'normal', 'doğal' karşılanmasına sebep olmaktadır." (Kümbetoğlu 2016, s. 50) Fazıla'nın bedenine ve ruhuna uygulanan bu şiddet onda derin yaralar açar ve evdeki herkes korkudan ona sırt çevirir. Artık Mukaddem'le evlilik ümidi kalmayan Fazıla, Şefik'in yatılı okula gönderilmesiyle kendisine talip olan zengin bir ailenin oğluyula evlenir. Remzi, oldukça zevksiz, görgüsüz ve yetersiz bir insandır ancak Fazıla bütün bunları göz ardı etmeye hazırdır. Bir kadın olarak kocasını benimseyen ve her isteğine itaat eden hatta pek çok alışkanlığından onun için vazgeçen Fazıla, yine de Remzi'yi memnun edemez:

"Genç ve güzel kadın kocasını hanesi içinde bulundurmak için elinden geleni yapıyorsa da hiçbir faydası görülüyordu. Zevcini ne ile kendine celbedecek? Mâlûmatı ile mi? Remzi hiç ondan anlamıyor! Güzelliği ile mi? Remzi yüzüne bile bakmıyor !.. Güzeli sözlerle mi? Remzi'nin hiç kulağına girmiyor!.. Lâtif bir sohbetle meşgul etmeğe çalıştığı zaman Remzi kadrini bilmeyip ya başını öteye çevirip kendine bir meşguliyet bulmak veyahut fırlayıp dışarı çıkmak ve bazen de yüzüne bağırarak onu iskât eyliyor." (M., s. 186-187)

Fazıla'nın bütün uğraşı, çabası ve kocasını elinde tutmak için kendi zevklerinden vazgeçişini boşunadır. Remzi, cimri ve zorba bir babanın annesine uyguladığı fiziksel ve ruhsal şiddete tanık olmuştur: "Rıfkı ile Remzi gibi pederlerinin karşısında, validelerinin ağzını açmağa cesaret edemeyip, zevcinin getirdiği bir basma elbiselik için birkaç kere el etek öptüğünü ve külbastı tuzsuz olmuş diye sille tokat yediğini gören adamların indinde zevce denilen şeyin kadir ve kıymeti neden ibaret olabilir? ..." (M., s. 172) Babasının oğlu olan Remzi, Fazıla'yla evlendikten kısa bir süre sonra ondan uzaklaşarak eski hayatına devam etmeye başlar ve bu durum herkes tarafından normal karşılanır: "Öte yandan ataerkil otorite, kişiyi kendi eylemlerinin sorumluluğunu üstlenmekten muaf tutar. Bu otoriteye boyun eğerek büyüyen oğullar bireysel bir öznelik değil, sorumluluk üstlenmekten ve eşit ilişkilere girmekten aciz, benmerkezci bir kişilik geliştirebilirler. Baba

otoritesinin gücü azaldığında benmerkezci oğullar aciz ve korunmasız bir biçimde, kendilerinin ve başkalarının ihtiraslarına hedef olurlar.” (Saraçgil 2005, s. 119) Fazıla, kocası başta olmak üzere konaktaki herkesin onur ve gurur kırıcı hareketlerine boyun eğerek her geçen gün daha fazla yalnızlaşır ve kendi içine gömülerek mutsuz bir kadın olur. Remzi'nin akşam eve gelmeyişleri, karısına hiçbir muhabbetinin kalmayışı ve sert çıkışları zamanla onda alışkanlığa dönüşür. Fazıla'nın varlığını bile unutan Remzi'nin istekleri giderek artar. Çocuklarının olmadığını bahane ederek bir dönem evdeki cariyeleri kendisine “odalık” yapar ve Fazıla bütün bunlara göz yummak zorunda kalır. Aslında Remzi'nin amacı çocuğunun olması değil, gönlünü eğlendirmektir. Çünkü ataerkil düzen ona bu imkânı sunar. Kendisine arka arkaya üç odalık alan ve en sonunda Fazıla'nın üstüne kuma getirmek isteyen Remzi, babasının oğlu olduğunu bir kez daha kanıtlar. Babasının evinde kabul görmeyeceğini anlayan Fazıla ise büyük bir yıkım yaşayarak kurtuluşu ölüm olarak düşünür. Kardeşi Şefik'e bir mektup bırakarak evden ayrılan Fazıla, aslında ilk defa bedenini özgürleştirmeye ve kendisine dayatılan hayatın dışına çıkmaya karar verir. İntihar kararıyla evden çıkan Fazıla'yı annesinin hayali ve sonsuz inancı kurtarır. Aslında bu Fazıla için tam bir kurtuluş olmasa da o kendisine yeni bir kimlik inşa ederek yaşamına devam eder. Romanın üçüncü bölümünde Fazıla, Beyrut'ta yaşayan bir ailenin Peyman adlı cariyesi olarak okuyucu karşısına çıkar. Adını ve kim olduğunu kendisi belirleyen Fazıla/Peyman, ona dayatılan hayatı yaşamaktansa önce ölmeyi daha sonra da evine dönmektense köle olarak satılıp bir evin çocuklarına dadılık yapıp hizmet etmeyi tercih eder. Fazıla/Peyman'ın bu bilinçli seçimi, aslında kocasından kaçan ve dul yaftasıyla anılan bir kadının toplum içinde barınamayacağı endişesinden kaynaklanır. Bu nedenle o cariye olarak satıldığı evde bedensel özgürlüğü başkalarının elinde olsa da daha hür bir yaşam sürer. Beyrut'ta tesadüfen Mukaddem'le karşılaşan Fazıla/Peyman eski korkularına tekrar kapılır ve kim olduğunun öğrenileceği endişesiyle yaşamaya başlar. Bu süreçte Fazıla/Peyman yine fedakârlık yapmak zorunda kalır ve evin oğlu Şebip ona talip olmasına rağmen cariye olarak kalmayı tercih eder. Romanda aynı evin içinde kadının bir eşya gibi alınıp satılması ve özellikle Şebip'le annesi arasında geçen diyalogda bunun çok normal gibi konuşulması oldukça dikkat çekicidir:

“-Hayır oğlum, sakatlığı, hastalığı yok. Fakat mâlûm ya yüz elli liradan ziyâdeye hizmet halayığın alınmaz. Çok para vererek odalık almağa iktidarı olan da seyyibe cariye almaz. Onun için böyle ucuz aldık. Bir de odalık için olan cariyeler on sekiz yaşını bulduktan sonra vakti geçmiş sayılıp para etmez. Bu kızsız yirmi yaşını bile belki geçmiştir zannedirim.” (M., s.314)

Fazıla'nın önce babası sonra ayrı da olsa hâlen evli olduğu kocası Remzi'nin şahsına bir saygısızlık ve itaatsizlik yapmaması romanın sonunda onun ödüllendirilmesine neden olur. Tercihlerini her daim ataerkil düzenin kurallarına göre yapan ve romanın sonunda her şeyin ortaya çıkmasıyla aklanmış Fazıla/Peyman, kötülerin bedenlen ve ruhen cezalandırılmasıyla kendisine atılan iftiralardan kurtularak aklanır. Ancak Fazıla/Peyman aklanıp mutlu bir sona kavuşsa da bu durum onun sekiz yaşından itibaren hem bedenlen hem de ruhen ataerkil düzenin kurbanı olduğu gerçeğini değiştirmez. Romanda eril zihniyete tanınan sınırsız imtiyazlar ve bunun karşısında Fazıla/Peyman'ın ödediği bedeller, kadınlara uygulanan bedensel ve ruhsal şiddeti bütün yönleriyle okuyucuya kanıtlar.

Kadının Kendi Bedenini İstismarı: Baştan Çıkarıcı Kadın Calibe

Kadının taşıdığı beden, erkeğe göre biçimlendirilmiştir. Kaylı'ya göre bunun birincil sebebi, erkeğin fiziki açıdan kadından daha güçlü olduğu kurgusundan kaynaklanır. Bu kurgu, kadının korunup kollanması fikrini de beraberinde getirir. Aynı zamanda kadının özne olarak yaşamı inşa etmesinin/özgürleşmesinin önünde büyük bir engel olarak durur: "Kadın, erkekle aynı akla sahipken aynı özgürlüğü yaşayamamaktadır. Öncelikle annedir, bir erkeğin eşidir." (2011, s. 15) Kadının ataerkil kültürde bu rollerin dışına çıkması çok mümkün değildir. Bu nedenle kadın, farklı seçenekleri denemek ister. Kadın, bedenini eril gücün gördüğü şekliyle var ederek yaşama tutunmaya çalışır. Çünkü ataerkil kültürün dayatmaları kadın bedenini bir "nesne" konumuna yükseltir ve onun bedenini istismara açık bir mal ve meta değeri olarak görür. Bir tüketim nesnesi olarak kadın bedeni, eril gücün denetiminde olduğu için kadın bunun dışına çıkmanın yollarını aramak zorunda kalır. Kadın bedeninin özgürleşmesine müsaade etmeyen bu sistemde, kadına uygulanan dayatmalar onun kendi bedenini zaaflarının kurbanı olduğu için kullanmasına vesile olur. Fatma Aliye'nin *Muhadarat* romanında Fazıla'nın üvey annesi Calibe, baştan çıkarıcı konumda ve kendi bedenini istismar eden bir kadın hüviyetindedir. Romanda Calibe'nin fiziksel ve tinsel özellikleri birlikte düşünüldüğünde "kara gözlü, siyah dalgalı saçlı ve keskin bakışlı" şeklinde yapılan tasviri ilerleyen bölümlerde onun daha net ortaya çıkacak olan baştan çıkarıcılığının birer göstergesi gibidir:

"Fâzıla, üvey validesinin güzelliğini vâsif eylediğinde mübalağa eylemişti. Hüsn ü ânı ve revî ş ü hırâmı hakikaten medh ü sitâyîşe şayan bir surette olup, balık etinden biraz semizliğe aşmış fakat bu hal kendisine pek yaraşmıştı. Kaşlar ve gözler, kara kaşın ve kara gözün gayet güzeliydi. Ekseri koyu kestane renginde olan gözlerle de kara diyorlar. Ama bunun gözleri tam karaydı. Saçları siyah fakat lâciverde bakar soğuk siyah saçlardan değil. Lâtif renkte ve ince telli olup gayet seyrek bir surette kıvrıcılık vardı ki buna kıvrıcık demektense dalgalı demek daha münâsib olur. Kara kaşlı ve kara gözlülerde ender bulunan beyaz rengi hüsnünün letâfetini tezyîd eyliyordu. Güzeli gözleri pek parlak ve nazarı pek keskindi..." (M., s.29-30)

Calibe'nin yukarıda belirtilen bu özellikleri, onun kıskanç üvey anne konumuyla örtüşür. Kendisinden oldukça büyük Sai Efendi'yle evliliği tamamen bir kurgudan ibarettir. Onun bu evliliği tercih etmesinin sebebi, çocukluğundan beri hayalini kurduğu zengin olma arzusunu gerçekleştirmektir: "Bu tereddüdüne sebep de Sühâ'ya muhabbeti olmadığından değil, belki Sühâ'ya olan hevesiyle servet ve sâ mânâna olan hevesinin kalbindeki mücâdele ve mübârezeleriydi." (M., s. 36) Calibe bu tavrıyla her ne kadar bir seçim yapmak durumunda görünse de aslında bu sadece onun planlarının kusursuz işlemesi için aldığı bir önlemdir:

"Câlibe cevap olarak validesine Sühâ gibi bir çıplağa varmayı hiçbir zaman hatırandan geçirmemiş olduğunu ve yine babası yedirip giydirecek olunca kız kalmak kendisince daha âlâ olacağını ve kendi hüsn ü cemâline istediği gibi bir râgıp çıkacağından ümitvâr bulunduğunu bildirmişti." (M., s. 41)

Calibe'nin bastırılmış dile gelmeyen öfkesi onun yıkıcı bir güce dönüşmesine ve kendi bedeni başta olmak üzere çevresindeki herkese fiziksel ve tinsel şiddet uygulamasına ya da uygulatmasına neden olur. Fazıla evin genç, güzel ve ahlaklı kızı olduğu için onun ilk kurbanıdır. Onun Mukaddem'le evliliğine mani olmak için Reftar ve Süha'yı kullanır. Reftar cariyelikten kurtulmak

için bunu isteyerek yapsa da Süha çok büyük acılara göğüs gererek kendi kimliğinin dışına çıkmak zorunda kalır. Âşık olduğu adamı kötü emellerine alet edebilecek ve tehditle yanında tutacak kadar küçülen Calibe, konaktaki herkese zalimce baskılar uygulayarak onları denetimi altına almak ister. Fazıla'nın uzak bir yere gelin gitmesiyle rahata ereceğini düşünen Calibe, yaptıklarının bedelini ödemeye başlar. Süha ve Reftar'ın birlik olup Calibe üzerinde baskı kurması, onu tehdit etmeleri ve en önemlisi aralarında yakınlaşma olması her türlü kötülüğü yapan bu kadının günden güne çökmesine neden olur: "Calibe pek zayıflamıştı. Şen çehresine bir mağmûmiyet gelmiş, dilbazlığının yerine bir sükûnet çökmüştü. Güzel kadın, zayıflamakla da başka türlü güzel olmuştu. Tenindeki penbeliğin gâip olmasıyla, kansız, duru, beyaz mermer gibi rengi, siyah kaşlarını ve kara gözlerinin parıltısını daha ziyade gösteriyordu." (M., s. 180) Calibe'nin bu aşamada suskunluğu, yalnızlığı, kimsesizliği onun bedenen ve ruhen çöküşe geçmesine neden olur ve genç kızlığında özendiği zenginlik, ihtişam ve tutku zamanla onun için acıya ve kedere dönüşür. Hırsın, intikamın ve arzu ettiklerinin efendisi olduğunu düşünerek kendini kaybeden Calibe, derin bir yasın kölesi durumuna çekilir. Calibe, yaptığı onca kötülükten sonra toparlayamaz ve romanın sonunda en büyük cezayı o çeker. Süha'nın evlenmesiyle konakta kimse kalmaz ve o da kendisine yeni eğlenceler arar. Ancak bu eğlencelerden birinde yaşadığı talihsiz olay, onun ruhu kadar yüzünün de çirkinleşmesine neden olur. Romanın başında hayattaki en büyük sermayesinin bedeni ve güzelliği olduğunu düşünen ve bu sebeple kendisinden yaşça büyük dul bir adamla evlenerek mutlu olacağını zanneden Calibe, sonunda sevdiği adamın evinde hizmetlilerle beraber yaşamak zorunda kalır. Calibe, ataerkil düzenin kurallarına göre oynarsa kazanacağını düşünürken hem bedensel hem de tinsel en büyük kayıpları ve yıkımları yaşayarak cezasını çeker.

Ataerkil Düzendeki Dul Kadın: Münevver Hanım

Muhadarat romanında Fazıla'nın en büyük destekçisi olan komşuları Münevver Hanım, oldukça nezaketli, görgülü, fedakâr ve güçlü bir kadındır: "Beni mahzûz eyler çünkü validemden sonra mahrum olduğum sâfiyâne ve muhibbâne nevâzişleri ancak kendisinden görüyorum." (M., s. 28) Fazıla'nın öz annesinin en yakın arkadaşı olan bu kadın, genç yaşta dul kalmasına rağmen oğlu Mukaddem'e hem annelik hem de babalık yapar. Romanda Sai Efendi ve Münevver Hanım arasında yaratılan zıtlık, ataerkil düzenin kadın ve erkeğe dul kaldığında tanıdığı imkânlar noktasındaki farklılığı ortaya koyar: "...Siz benden daha müdebbir daha faal bir zât olduğunuzu zevcinizin vefâtında gösterdiniz. Oğlunuzu pederli evlât gibi terbiye eylediniz, tahsil ettirdiniz. Siz kahraman bir kadınsınız! Ömrünüzü evlâdınıza hasrettiniz.." (M., s.51) Münevver Hanım'la Sai Efendi arasında geçen bu konuşma, aslında eril dünyanın kendi zihniyetinin farkında olduğunu kanıtlar niteliktedir. Sai Efendi eşinin vefatının ardından kızı yaşındaki bir kadınla evlenirken ataerkil düzen bunu destekler ancak genç yaşta dul kalan Münevver Hanım'ın böyle bir imkânı yoktur. Sai Efendi'nin genç bir kadınla evlenmesinin sebebi çocuklara annelik yapması olarak gösterilir ancak bu tamamen eril arzu ve isteklerini öncelemesinden kaynaklanır. Romanda bütün hayatını bir oğluna adayan bu vefakâr anneyi yıkan en önemli olay, dul kalıp çocuğunun sorumluluğunu alması değildir. Ataerkil düzenin dayatmalarının yanında Fazıla'nın üvey annesinin iftiralarıyla oğlunun duygularının istismar edilerek bedeninin hastalanmasıdır. Münevver Hanım, oğlunun canına

kıyacağından çok korkar ve bu korku onun bütün hayatını etkiler: “-Evlâdım, senin için yaşayan validen için yaşa. Bana merhamet et. Ömrünü sana vakfeden validene nankörlük mü edeceksin? diyordu.” (M., s.161) Romanda Münevver Hanım, bir anne olarak oğlunun verem olmasına, yıllarca acılar içinde kıvrınmasına şahit olsa da asla Fazıla'nın kötü olduğunu düşünmez. Adaleti, görgüsü, şefkati ve nezaketiyle ideal bir kadın kahramanı imleyen bu anne, adeta bütün roman kişilerinin koruyucusu ve kollayıcısı durumundadır. Dolayısıyla her davranışı ve hareketiyle takdir kazanan bu kadın, ataerkil toplumun kendisine ve bedenine tanımadığı imtiyazları sabrı, sükûneti ve metanetiyle elde eder. Sai Efendi, ahlaklı ve bilgili görünmesine rağmen Münevver Hanım, hayatın gerçeklerine daha aşına ve cesurdur. Roman boyunca Sai Efendi'yi kendi öz evlatlarına uygulanan şiddet konusunda uyarmaya çalışsa da bir türlü başarılı olamaz ancak sonunda Calibe'nin bütün oyunlarının ortaya çıkmasıyla onun haklılığı kanıtlanmış olur.

Cariyelik Sisteminin Dışına Çıkmaya Çalışan Reftar

Muhadarat romanında Fazıla'nın cariyesi rolünü üstlenen Reftar, romanda ihanetin en önemli temsilcilerinden biridir. Reftar, yirmili yaşlarda oldukça uyanık ve akıllı bir kadındır. Çocukluğundan itibaren kendisini sahiplenen bu aileye ihanetin bedelini cariyelikten kurtulmak için kalkıştığı gönüllü köleliğin ona travmatik olaylar yaşatmasıyla öder. Üvey anne Calibe'nin işbirlikçisi rolü üstlenen bu kadın, yıllardır onu koruyup kollayan ve sahip çıkan aileyi dağıtarak konum değiştireceğini ya da sınıf atlayacağını düşünür. Çünkü Reftar'ın tek isteği bir konağın hanımı olmaktır. Fazıla, üvey annesinin gelişiyi onun bu değişen davranışlarının farkında olsa da elinden hiçbir şey gelmez: “Çocukluk zahir! Mümkün değil razı olmadım. Beraber oynadığım için kıyamadım. Kendim için düşman beslemişim. Önceleri satmamak için hükmüm geçti. Fakat şimdi satmak için geçmiyor.” (M., s.25) Fazıla'nın bu sözlerinden anlaşıldığı üzere Reftar evin kızıyla birlikte büyür. Ancak cariyelik konumundan dolayı hiçbir zaman konağın kızı olamayacağını bildiğinden bedeni ve ruhu kıskançlık ve haset duygularının esiri olur. Navora'ya göre eksiklik, eziklik, aşağılık duygusu, küçük düşme sonucunda oluşan öfke ve kızgınlık haset edilene karşı garez, saldırganlık, intikam ve yok etme duygularını beraberinde getirir (2019: 23) Aslında Reftar da cariyeliğin değil bedenini ve ruhunu ele geçiren hasetliğin kurbanıdır. Calibe'nin iftiralarının ve tuzaklarının bir parçası hâline gelen Reftar'ın evdeki görevleri onun gelişiyi bütünüyle değiştirir ve o artık kurulan planların kusursuz işlemesi için sadık bir uşak vazifesi üstlenir:

“Reftar Calibe'ye herkes tarafından lâkırdı taşımak ve kapıları dinleyip havâdis getirmek gibi pek çok hizmetlerde bulunduğu gibi hanımın uydurmalarını tasniâtını tasdik etmek ile de pek çok gözüne girmiş, Câlibe böyle bir muavine daima ihtiyacı olduğunu görmüştü.” (M., s. 78)

Reftar, bu sadakatile üstlendiği hizmetlerinin karşılığında her daim ödüllendirileceğini düşünür ve bu nedenle kendisine verilen her görevi yerine getirir. Cariyelik ve odalık sistemi ataerkil düzenin eril zihniyete sunduğu en büyük nimetlerden biridir. Reftar'ın Mukaddem'e iftira atılmasında oynadığı rol de, tamamen bu sistemin erkeğe sunduğu sınırsız imkânlardan kaynaklanır. Fazıla'nın evlendirilerek konaktan gönderilmesiyle Reftar görevini yerine getirdiği için daha rahat hareket etmeye başlar. Calibe'ye karşı bu sayede üstünlük kazanan cariyeye, artık evin hanımıyla kendisini eşit hisseder. Bu nedenle, Calibe'yle artık aralarında köle-efendi diyalektiği olduğu için onun üstünde baskı kurar: “Misafir yanında Reftar'ın Câlibe'ye olan muamelesi, bir

cariyenin hanıma olacak muamelesiyle hiç yakışık almadığı hâlde, Câlibe onu takdir edemiyordu.” (M., s.197) Konağa gidip gelen pek çok kişi Sai Efendi’nin Reftar’ı odalık yaptığını düşünür ancak Calibe’nin durumu yalanlayacak gücü yoktur. Romanın sonuna kadar Calibe’nin kötülüklerinin, ihtiraslarının ve en önemlisi de attığı iftiraların ortağı olan bu kadın, cariyelik sisteminin dışına çıkmayı başarmadığı gibi daha aşağı bir konuma çekilir. İnsanları yapmadıkları şeylerle suçlayıp şahitlik eden Reftar’ın cezası gözlerini kaybetmesi ve geçimini dilenerek sağlamasıdır. Fazıla’nın onu tesadüf eseri bularak maaşa bağlaması ve yaptığı bütün kötülüklerden sonra onun merhametine sığınması oldukça acı bir sonudur.

SONUÇ

Fatma Aliye’nin *Muhadarat* romanı kadın dünyasının gerçeklerini gözler önüne serer. Romanda her sınıftan kadının ataerkil düzendeki yeri ve konumu sorgulanır. Farklı dünyalara sahip olan kadınlar, düzenin dayatmalarının dışına çıkmak için büyük bir çaba harcarlar. Romanda kadınlar okuyucu düzleminde iyiler ve kötüler olarak kurgulansa da aslında hepsi kaderlerini değiştirmeye çalışırlar. Bu nedenle romanın sonunda iyiler ödüllendirilip kötüler cezalandırılır. Yazar, kendi bakış açısına göre kadınlara bu cezayı bedensel görünüşleri üzerinden keser. Romanda ataerkil düzenin kadın bedenine uyguladığı sansür, istismar ve dayatmalar seçilen dört kadın kahraman üzerinden örneklenir. Fazıla ve Münevver Hanım ahlaklı, ilkeli, dürüst, namuslu ve itaatkâr; Calibe ve Reftar hafif meşrep, çıkarıcı, ahlaksız ve yalancı kadınlar olarak tasnif edilir. Romanın ana kahramanı Fazıla, küçük yaşta öz annesini ölümüyle üvey anne elinde büyüme zorunda kalan bir genç kızdır. Cariyeler ve dadılar tarafından büyütülen Fazıla, küçük kardeşi Şefik’e sahip çıkarak annesiyle yaşadığı bölünmeyi iyileştirmeye çalışırken eve gelen genç ve güzel üvey anne, babasının da yitimine sebep olur. Sai Efendi dürüst, bilgili ve ahlaklı bir adam olmasına rağmen genç karısının bedeninin cazibesine kapılarak pasif ve silik bir konuma ulaşır. Kendi öz evlatlarına üvey annelerinin uyguladığı şiddeti görmeyecek kadar kör olan bu adam, kızının uğradığı bedensel istismarın bir parçası hâline gelir. Fazıla, isminin bütün özelliklerini taşıyan iyi yetiştirilmiş bir genç kız olmasına rağmen babasının ihanetiyle bedensel ve ruhsal olarak derinden yaralanır. Çocukluğundan itibaren komşuları Münevver Hanım’ın oğlu Mukaddem’le evlendirilmek için hazırlanan Fazıla, üvey annesinin ondan bütünüyle kurtulmak istemesi sebebiyle iftiraya uğrayarak başka bir adamla evlendirilir. Remzi, romanda Fazıla için bilinçli bir tercih gibi görülse de kadına hiç değer vermeden yetiştirildiği için oldukça zorba bir adamdır. Fazıla’dan kısa süre içinde hevesi geçen Remzi, önce kendisine odalık alıp gönlünü eğlendirmeye sonra da kuma getirmeye kalkışır ve bu durum romanda ataerkil düzenin kadının bedenini nasıl ötekileştirdiğini ve kullandığını ortaya koyar. Fazıla’nın çektiği acılar karşısında yitim ve kayıp duygusu yaşayıp ölümü düşünmesi, cariyeye olarak satılması ve hizmetçilik yapması bütünüyle eril zihniyetin onun bedeni üzerinde kurduğu mülkiyet hissinden ve zorbaca uygulanan dayatmalardan kaynaklanır. Diğer taraftan genç yaşta dul kalan Münevver Hanım’ın durumu da farklı değildir. Eril dünya Sai Efendi’ye kızı yaşında bir kadınla evlenme olanağı tanırken Münevver Hanım, oğluna hem annelik hem de babalık yapmakla vazifelendirilir. Romanda toplumda dul kadın ve erkeğin konumu Sai Efendi ve Münevver Hanım üzerinden örneklenerek okuyucuya kıyaslama yapma imkânı tanınır.

Dolayısıyla dönemin şartlarının ve ataerkil zihniyetin çarpıklığının kadının bedenine getirdiği kısıtlamalar onu ikincil ve pasif bir konuma ulaştırır.

Kadın, bedeninin arzu ve isteklerini geri plana atmak ve ona dayatılan hayatı yaşamak zorundadır. Romanda bedenlerini “baştan çıkarmak” için kullanan Calibe ve Reftar ise bunu toplumsal kuralların ve normların dışına çıkarak gerçekleştirirler. Romanda Sai Efendi’nin genç ve güzel karısı Calibe üvey anne olarak geldiği konakta herkesi oynadığı oyunlarla kandırarak bedenini sermaye olarak kullanır. Aslında Calibe rahat bir yaşam sürmek için kendisinden yaşça büyük bir adamla evlenerek bu tercihi yapmak zorunda kalır. Çünkü dönem kadına sosyal düzende bir yaşam hakkı tanımadığı için o sadece konforunu düşünmek ve güzelliğini bunun için kullanmak imkânına sahiptir. Romanda Calibe’yle aynı fitrattan olan cariye Reftar ise ihanetin en önemli temsilcisidir. Fazıla’yla beraber büyümesine rağmen konağın hizmetçisi konumunda bulunan Reftar, Calibe’nin kurduğu tuzakların bir parçası hâline gelerek bedenini eril dünyanın zihniyetine uygun şekilde kullanır. Reftar’ın tek isteği sınıf atlamak ve bir konağa hanım olmaktır. Ancak Reftar, romanın sonunda hayatını dilenerek kazanmak zorunda olan kör bir kadın olarak okuyucu karşısına çıkar. Calibe’nin yüzünün parçalanarak tanınmaz hâle gelmesi gibi Reftar da sermaye konumuna düşürdüğü bedeni üzerinden cezasını çeker. Sonuç olarak romanda, şahıs kadrosunda yer alan kadın kahramanların bedenlerinin din, inanç, siyaset, iktidar ve en önemlisi ataerkil zihniyetin tahakkümü altında baskı, şiddet, sansür ve istismara uğradığı ve kadınların bunun dışına çıkmak gibi bir durumlarının olmadığı görülür. Kadın, bedenin özgürleşmesi için sosyal düzende bir iş ya da yaşam hakkına sahip değildir. Sadece Fazıla, cariye olarak satılıp kendi geçimini sağlamaya çalışsa da yine bedeni üzerinden kendisine bir iş imkânı yakalamaya çalışır. Bu nedenle, kadın ve bedeni romanda eril zihniyetin korumasına muhtaç bir araç olarak gösterilir.

KAYNAKÇA

- Akça, Hilal (2022). *Ataerkilliğin Kızları/Kadın Kahramanının Ölüler Diyarına İnişi*, Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Beauvoir, de Simon (2019). *İkinci Cinsiyet I.Cilt/Olgular ve Efsaneler*. (G. Savran, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yay.
- Berktaş, Fatmagül (2015). “Feminist Teoride Beden ve Cinselliğin Toplumsal İnşası”. (Ed. Fidan, F. Zehra & Alptekin, Duygu), *Kadın Bedeni ve İstismarı*, İstanbul: Opsiyon Yay.
- Bourdieu, Pierre (2002). *Eril Tahakküm*, 2. Baskı, (Çev. Bediz Yılmaz), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Butler, Judith (2005). *Kırılgan Hayat/Yasanın ve Şiddetin Gücü*. (Çev. Başak Ertür), İstanbul: Metis Yayınları.
- Canbaz, Firdevs (2005). Fatma Aliye Hanım’ın Romanlarında Kadın Sorunu. Bilkent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Chevron, Nilgün, T. (2016). “Cadılar Sevimli Olabilir”. *Dişlilik, Güzellik ve Şiddet Sarmalında/Kadın ve Bedeni*. (Ed. İnceoğlu, Y. & Kar, A.) 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 105-143.
- Direk, Zeynep (2018). *Cinsel Farkın İnşası/Felsefi Bir Problem Olarak Cinsiyet*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

- Direk, Zeynep (2021). "Judith Butler: Toplumsal Cinsiyet ve Bedenin Maddeleşmesi". (Der., Zeynep Direk) *Cinsiyetli Olmak, Sosyal Bilimlere Feminist Yaklaşımlar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 67-84.
- Eliuz, Ülkü, (2007). Muhaderat'ta Feminal Söylem. *Icanas* 38, s. 619-634.
- Fatma Aliye (1996). *Muhaderat* (Haz. Emel Aşa). İstanbul: Enderun Kitapevi.
- Irzik, Sibel & Parla, Jale (2017). "Önsöz". *Kadınlar Dile Düşünce/Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet* (Der. Irzik, S. & Parla, J.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- İnceoğlu, Yasemin & Kar, Altan (2016). "Güzelliğin Psikolojik Arka Planı; Bakanın Gözünden Kendi İmgesini İzleyen Kadın" *Dişillik, Güzellik ve Şiddet Sarmalında/Kadın ve Bedeni*. (Ed. İnceoğlu, Y. & Kar, A.) 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 73-100.
- Kümbetoğlu, Bekis (2016). "Değersizleştirme: Kadın Bedeninin Maruz Kaldığı Şiddet" *Dişillik, Güzellik ve Şiddet Sarmalında/Kadın ve Bedeni*. (Ed. İnceoğlu, Y. & Kar, A.) 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 45-69.
- Küntay, Esin (2016). "Bedene Şiddet-Özbenlik Değerlendirmeleri Toplum Bilimsel Bir Analiz" *Dişillik, Güzellik ve Şiddet Sarmalında/Kadın ve Bedeni*. (Ed. İnceoğlu, Y. & Kar, A.) 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 21-42.
- Murdock, Maureen (2000). *Kahraman Babasının Kızı*. (Çev. Osman Akınhay). İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Navaro, Leyla (2018). *Bir Cadı Masalı/Kızgınlık, Güç ve Cinsel Roller Üzerine*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Navaro, Leyla (2019). *Haset ve Rekabet/Kendi Kuyruğunu Yiyen Yılan*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Özer, A., Emel (2019). Yeni Türk Şiirinde Beden Algısı/Tanzimat'tan Cumhuriyete. Ege Üniversitesi, Doktora Tezi.
- Saraçgil, Ayşe (2005). *Bukalemun Erkek Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Ataerkillik Yapılar ve Modern Edebiyat*. (Çev. Sevim Aktaş) İstanbul: İletişim Yay.
- Topcuoğlu, Reyhan A. (2010). "Kapitalizm ve Ataerkillik Enformel Alanda Nasıl Eklemlenir? Bilinçli Saklama ve Saklayarak Değersizleştirme Mekanizmalarının Ev Eksenli Çalışmada İşleyişi." *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği: Türkiye Örneği*. (Der. Dedeoğlu, S. & Öztürk, M., Y.), İstanbul: Sav Yayınları, s. 81-133.

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

